

Rättsavdelningen
Maja Eliasson
maja.eliasson@socialstyrelsen.se

Socialdepartementet
s.remissvar@regeringskansliet.se
erika.borgny@regeringskansliet.se

Socialstyrelsens yttrande över Utkast till lagrådsremiss Vissa kirurgiska ingrepp i könsorganen och ändring av det kön som framgår av folkbokföringen

Socialdepartementets dnr S2021/07285

Sammanfattningsvis är Socialstyrelsen positiv till förslaget att lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall ersätts med två nya lagar där ändringen av det juridiska könet särskiljs från processen kring kirurgiska ingrepp i könsorganen. Socialstyrelsen är vidare i huvudsak positiv till förslaget om ändringar i steriliseringslagen (1975:580) och tillstyrker förslaget till ändringar i ofentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

Socialstyrelsen kan dock konstatera att myndigheten saknar en del klagörande resonemang och motiveringar kring de föreslagna regleringarna och redogör nedan för vissa synpunkter och förslag.

7.3 Förutsättningar för kirurgiskt ingrepp

Kriterier för prövning av könsidentiteten

Enligt den föreslagna 2 § lagen om vissa kirurgiska ingrepp i könsorganen ska kirurgiska ingrepp som avses i 1 § första stycket lagen om vissa kirurgiska ingrepp i könsorganen få göras på den som har fyllt 18 år, om personen 1. är folkbokförd i Sverige, 2. upplever att kroppen inte stämmer överens med könsidentiteten, och 3. måste antas komma att leva i denna könsidentitet även i framtiden.

Precis som det anges i utkastet är det mycket viktigt att säkerställa att underlivskirurgi endast ges till de personer som har behov av det, att ingreppen och dess konsekvenser övervägs noga, och att risken för att personen ändrar sig i framtiden är liten. Samtidigt vill Socialstyrelsen betona att syftet med lagen bör vara att personer med könsdysfori får den vård som de har behov av för att minska det lidande som upplevelsen av att kroppen inte överensstämmer med könsidentiteten orsakar. Socialstyrelsen anser därför att förutsättningarna inte bör kopplas till huruvida könsidentiteten antas vara densamma även i framtiden utan istället bör kopplas till att ingreppet måste antas varaktigt minska personens könsinkongruens och lidande.

För det fall förslaget kommer att kvarstå i sin nuvarande utformning efterfrågar Socialstyrelsen ett tydliggörande av vad som skiljer prövningen av könsidentiteten i bestämmelsen i 2 § lagen om vissa kirurgiska ingrepp i könsorganen från den prövning som ska göras enligt den föreslagna bestämmelsen i 3 § 3 steriliseringslagen.

Om kirurgiska ingrepp vägras ska frågan överlämnas till Socialstyrelsen

I utkastet föreslås i 3 § att om ett kirurgiskt ingrepp enligt lagen vägras, ska den som vägrar ingreppet se till att frågan skyndsamt överlämnas till Socialstyrelsen som ska pröva om förutsättningarna i 2 § är uppfyllda. I författningskommentaren till 3 § anges det att Socialstyrelsen inte ska överpröva ett nekande som grundar sig på medicinska skäl och inte heller vilken sorts ingrepp som ska göras.

Socialstyrelsen efterfrågar ett förtydligande av vad som åsyftas med medicinska skäl. Det är enligt Socialstyrelsens mening inte helt tydligt var gränsen går mellan sådana medicinska skäl som Socialstyrelsen inte ska pröva och Socialstyrelsens prövning av om förutsättningarna i 2 § är uppfyllda. Detta eftersom en prövning av förutsättningarna i 2 § kommer att behöva grunda sig på någon form av medicinsk utredning.

Socialstyrelsen anser dessutom att en lämpligare ordning är att frågan hänkskjuts till Socialstyrelsen först om den enskilde som nekats ingreppet begär det. På det sättet tydliggörs det för den enskilde att saken under vissa förutsättningar kan komma att hanteras av en annan myndighet.

8.3 Förutsättningar för en förnyad ändring

Enligt förslaget ska det till skillnad från vad som är fallet vid en första ändring göras en prövning av könsidentiteten vid en förnyad ändring. Enligt Socialstyrelsens mening är det inte tillräckligt motiverat varför det ska ställas hårdare krav vid en förnyad ändring, åtminstone inte för dem som varit under 18 år vid den första ändringen. Som anförs i utkastet medför ett byte av personnummer med dagens system stora administrativa arbetsinsatser för den enskilda individen och just därför är det enligt Socialstyrelsen inte sannolikt att ett beslut om förnyad ändring kommer att tas lättvindigt. Det är enligt Socialstyrelsen också mindre troligt att det är den gruppen som behöver hindras från att missbruka systemet. För Socialstyrelsen är det därför inte tydligt varför individens självbestämmande ska få stå tillbaka i dessa fall.

Om en ändring på nytt ska kräva en prövning av könsidentiteten är det Socialstyrelsens uppfattning att den inte bör kopplas till att könsidentiteten kan antas vara densamma även i framtiden, se också ovan under avsnitt 7.3.

8.8 Beslutande myndigheter

Enligt förslaget i utkastet ska Socialstyrelsen besluta om de ansökningar som avser den som har fyllt 12 år och ansöker om en förnyad ändring och den som är under 12 år med medfödd avvikelse i könsutvecklingen.

Socialstyrelsen anser att det i utkastet finns en del otydligheter som gör att prövningens karaktär avseende en förnyad ändring av könet i folkbokföringen framstår som oklar och därmed väcker frågor om vilken myndighet som är bäst lämpad att besluta i ärendena.

Å ena sidan framgår att det ska göras en prövning av könsidentiteten som kräver ett medicinskt underlag, vilket Socialstyrelsen uppfattar utgör ett motiv till att Socialstyrelsen föreslås besluta i ärendena. Å andra sidan framstår prövningen huvudsakligen vara av rent administrativ karaktär, vilket tyder på att avsikten närmast förefaller vara att den i princip ska begränsas till en kontroll av att

det föreligger ett sådant intyg från exempelvis psykiatriker eller kurator som anges kunna utgöra beslutsunderlag. Om det senare är fallet anser Socialstyrelsen att det bör övervägas ytterligare om inte även dessa ärenden ska hanteras av Skatteverket.

Är det däremot tänkt att en reell prövning ska ske av könsidentiteten och intygets innehåll anser Socialstyrelsen att det finns fördelar med att Rättsliga rådet beslutar ärendena. Åtminstone till dess att det finns en upparbetad praxis. Rättsliga rådet ska enligt förslaget göra en prövning av könsidentiteten i ärenden där någon nekats kirurgiska ingrepp och i ärenden om sterilisering i samband med ansökan om ändring av det kön som framgår av folkbokföringen. Även om förutsättningarna till viss del skiljer sig åt så är det lämpligt att frågor om könsidentiteten prövas av samma instans. Vidare har rådet en stor erfarenhet av bedömningar om könstillhörighet och ledamöterna besitter de olika medicinska kompetenser som kan antas behövliga vid en prövning av det medicinska underlaget.

Av samma anledningar som nu anförts anser Socialstyrelsen att Rättsliga rådet bör besluta om ansökningar avseende barn under 12 år med medfödd avvikelse i könsutvecklingen.

8.11 Bemyndigande

Enligt det föreslagna bemyndigandet i 10 § lagen om ändring av det kön som framgår av folkbokföringen får regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddela föreskrifter om vad en ansökan ska innehålla och om ansökningsförfarandet i övrigt.

Socialstyrelsen har inga synpunkter på formuleringen av bemyndigandet i 10 §, men ifrågasätter skrivningen i utkastet s. 99 om att föreskrifterna bör reglera vad som sker när en ansökan är bristfällig. Mot bakgrund av regleringen i 20 § förvaltningslagen (2017:900) om åtgärder för att rätta till brister i en framställning torde det enligt Socialstyrelsen saknas möjlighet att i myndighetsföreskrifter reglera vad som ska ske om en ansökan är bristfällig.

9.1 Steriliseringslagen

Enligt den föreslagna bestämmelsen i 2 a § får en person som har fyllt 18 år på egen begäran steriliseras om förutsättningarna i 2 § lagen om vissa kirurgiska ingrepp i könsorganen är uppfyllda. Om sterilisering vägras, ska frågan omedelbart underställas Socialstyrelsens prövning.

Socialstyrelsen är positiv till att det inte ska krävas tillstånd till sterilisering av myndigheten i dessa fall. Socialstyrelsen föreslår dock ett tillägg i 2 a § så att det framgår lika tydligt som i 3 § att den som har fyllt 25 år får steriliseras enligt huvudregeln i 2 §, dvs. oavsett om förutsättningarna för kirurgiska ingrepp är uppfyllda. Detta görs lämpligen genom att ”men inte 25 år” läggs till i bestämmelsen.

Socialstyrelsen anser vidare, precis som för kirurgiska ingrepp (se avsnitt 7.3 ovan), att en lämpligare ordning om sterilisering vägras är att ärendet hänskjuts till Socialstyrelsen först om den enskilde som nekats ingreppet begär det. Motsvarande resonemang gör sig gällande avseende personer som har fyllt 25 år och nekats sterilisering enligt nuvarande reglering i 2 § steriliseringslagen. I den delen saknas dock beredningsunderlag för en ändring men Socialstyrelsen anser att det i framtiden kan finnas anledning att även där fundera över om en bättre ordning inte vore att även dessa ärenden hänskjuts till Socialstyrelsens först om den enskilde begär det.

Genom en ändring av 3 § 3 steriliseringslagen föreslås det vidare i utkastet att en person som har fyllt 18 men inte 25 år och som är bosatt i Sverige efter egen ansökan hos Socialstyrelsen ska få tillstånd till sterilisering i samband med en ansökan enligt lagen om ändring av det kön som framgår av folkbokföringen. Tillstånd ska ges om personen upplever att det kön som framgår av folkbokföringen inte stämmer överens med könsidentiteten och det måste antas att personen kommer att leva i denna könsidentitet i framtiden. Socialstyrelsen saknar ett resonemang kring det faktiska behovet av en särskild bestämmelse för dem som ansöker om ändring av det kön som framgår av folkbokföringen.

Vidare saknar Socialstyrelsen en argumentation kring varför det ska krävas tillstånd av Socialstyrelsen för den aktuella gruppen istället för att frågan hänskjuts till myndigheten om sterilisering vägras på motsvarande sätt som enligt 2 a §.

För det fall 3 § 3 kommer att kvarstå i förslagets utformning vill Socialstyrelsen framföra att förutsättningen inte bör kopplas till huruvida könsidentiteten antas vara densamma även i framtiden, se vidare under avsnitt 7.3.

Den som har fått sitt juridiska kön ändrat enligt en utländsk dom eller beslut omfattas inte av bestämmelsens föreslagna lydelse. Socialstyrelsen saknar ett resonemang kring varför denna grupp måste ha fyllt 25 år innan sterilisering får ske.

Vidare ifrågasätter Socialstyrelsen att en ansökan om sterilisering ska ske ”i samband med” ansökan om ändrat kön i folkbokföringen. Enligt Socialstyrelsen bör frågan om sterilisering inte aktualiseras förrän könet har ändrats i folkbokföringen, vilket också bör framgå av 3 § 3. Detta inte minst med tanke på att Skatteverket ska besluta om ändringen i folkbokföringen medan det är Socialstyrelsen som ska besluta om tillstånd till sterilisering. Dessutom tydliggörs det på så vis också att en person som ändrat sitt kön i folkbokföringen före 18 års ålder kan ges tillstånd till sterilisering när personen har fyllt 18 år.

Om de föreslagna bestämmelserna kvarstår bör Socialstyrelsens bemyndigande i 4 § 1 förordningen (1985:796) med vissa bemyndiganden för Socialstyrelsen att meddela föreskrifter m.m. ses över. Bemyndigandet behöver möjliggöra för Socialstyrelsen att meddela föreskrifter om förutsättningar för sterilisering enligt 3 § 3, på motsvarande sätt som bemyndigandet avseende kirurgiska ingrepp.

11.3 Konsekvenser för Socialstyrelsen

Det beskrivs i utkastet att förslagen inte kommer att medföra några kostnader för Socialstyrelsen i och med att ärendemängden antas minska. Socialstyrelsen vill dock framhålla att för det fall Socialstyrelsen kommer att ges bemyndiganden att utfärda föreskrifter kommer det att leda till kostnader för myndigheten. Socialstyrelsen kommer eventuellt också att behöva se över föreskrifterna om sterilisering.

Beslut om detta yttrande har fattats av generaldirektören Olivia Wigzell. I den slutliga handläggningen har avdelningscheferna Jenny Rehnman, Thomas Lindén, Natalia Borg, tillförordnande avdelningschefen Pär Ödman och enhetschefen Jenny Gardbrant deltagit. Juristen Maja Eliasson har varit föredragande.

SOCIALSTYRELSEN

Olivia Wigzell